

Фах (скорочено)

Айзек Азімов

Айзек Азімов

Фах

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу.

Джордж Плейтен сидів у кімнаті Інтернату. Хлопець мав худорляве обличчя, його риси ще більше загострилися майже за півтора року, проведених у Інтернаті. І сам він був худорлявий, та в його синіх очах горів колишній невгамовний вогонь. Його товариш по кімнаті – Хейлі Омейні, нігерієць, читав книжку. Хейлі був спокійним, не відривався від книжки і його не хвилювало, що завтра, першого травня, буде Олімпіада. І Джордж подумав, що Хейлі вже не менш як тридцять. "Невже я буду таким у тридцять? – подумав Джордж. – Невже стану таким через якихось дванадцять років?"

Омейні читав книжку з електроніки. Джордж вибив книжку з рук нігерійця і спитав, чи йому це дійсно потрібно: набути чверть тих знань, що має дипломований інженер-електронник. Нігерієць сказав, що хоче просто лишитися тут і читати інші книжки. Але Джорджа таке життя не влаштовувало. Він сказав, що добереться до лікаря Антонеллі й змусить його зізнатися, що він... Омейні похитав головою: "Кожний, хто потрапляє сюди, твердить, що сталася помилка. Я думав – той період у тебе минув". Та Джордж все одно вважав, що потрапив сюди помилково.

У тому, що коїлося з Джорджем, був винен травень, місяць Олімпіади. Це він роз'ятрив колишню лють, і Джордж нічого не міг з собою вдіяти. Джордж сказав, що хоче стати програмістом, хоч би що вони там казали, посилаючись на дослідження. Та Омейні сказав, що в аналізах помилок не буває. "А ким ти хотів стати, Хейлі?" — спитав Джордж. Хейлі сказав, що фах гідропоніста його цілком улаштував би. Раніше Джордж ніколи не розпитував Омейні про його життя. Диво, та й годі: в інших мешканців Інтернату, виявляється, теж були свої прагнення та сподівання. Ця думка здалася дивною.

У вісімнадцять років Джордж Плейтен твердо знав, що стане дипломованим програмістом; він прагнув цього, відколи пам'ятав себе. Хтось із його друзів вибрав космонавтику, хтось холодильну техніку, організацію транспортування, а то й адміністративну діяльність. Та у своєму виборі Джордж не вагався. І так само палко, як решта, він доводив переваги обраного фаху, а чом би й ні? Попереду їх усіх чекав день Освіти – велика подія в житті кожного. Він наближався неминуче, згідно з календарем. Перше листопада того року, коли виповниться вісімнадцять. Гравітологія була тоді наймоднішим фахом. Будь-який світ у радіусі десяти світлових років, починаючи від

зірки-карлика, віддав би дуже багато, щоб запопасти хоча б якогось дипломованого інженера-гравітолога. Але гравітологія Джорджа ніколи не турбувала. А попит на програмістів залишався незмінний з року в рік, із століття в століття. Попит неухильно зростав у зв'язку з освоєнням нових світів та вдосконаленням старих.

Джордж мав найкращого друга Тревіліяна. Як усі найщиріші друзі, вони сперечалися до нестями про професії, всіляко підсиджуючи один одного, і зрештою кожен залишався при своєму. Тревіліян мріяв бути металургом, бо таку ж професію мав його батько і дід. Але Джордж казав другові, що відсоток дипломованих металургів на планетах класу А дуже низький. Всього 13,3 відсотка. А це означає, що сім із восьми потрапляють на якусь третьорядну планету, де, у кращому разі, є водогін. І взагалі можна засісти на Землі, таких 2,3 відсотка. Але Тревіліян казав, що Землі теж потрібні грамотні фахівці.

Джордж доводив, що планети класу А потребують більше програмістів, ніж можуть дати самі. І усіх дипломованих програмістів беруть на ці планети. Хлопець був спокійний за своє майбутнє (згодом, у дні безнадії та відчаю цей спогад був найболючіший). Джорджева певність у собі була не менш непохитна, ніж восьмирічної дитини перед днем Читання, що відбувався багато років раніше від дня Освіти.

У день Читання восьмирічних дітей збирали, і за день вчити читати. Після дня Читання діти ще десять років живуть на перенаселеній Землі своїм недиференційованим життям; вони повертаються в родини, але вже вміють читати.

Джордж майже не пам'ятав подробиць того, що відбувалося з ним у день Читання, десять років тому. День Читання відбувався у вересні; день Освіти в листопаді; Олімпіада у травні. Хлопець пам'ятав, що у День Читання був дощ. Його батько – Плейтен-старший, який був дипломований трубоукладач і, працюючи на Землі, завжди цього соромився, переживав за сина. Усі батьки сподівалися, що когось із їхніх дітей випаде працювати на іншій планеті, і Джорджів батько, звичайно, не був виняток. Він бачив, як і всі довкола, що Джордж має неабиякі здібності й кмітливий розум.

Діти зібралися у просторій залі міського будинку Освіти. Цього місяця в усіх куточках Землі в мільйонах таких самих будинків зібралися такі самі групи дітей.

Батько Тревіліяна не дуже хвилювався, бо майже сім років був за металурга на Діпорії, ось чому, вийшовши на пенсію і повернувшись на Землю, він мав вищий соціальний статус за своїх сусідів. Взагалі повернення на Землю не заохочувалося через її перенаселення, але декому щастило повернутися. Насамперед, життя на Землі було дешеве, і пенсія – мізерна в умовах Діпорії – тут мала солідний вигляд. Крім того, декому надто приємно хизуватися своїми успіхами саме перед давніми друзями, а не перед рештою світу. Своє повернення Тревіліян-старший обґрунтовував ще й іншим: якби він залишився на Діпорії, то довелося б там залишитися і його дітям, а це, своєю чергою, не давало б їм шансів згодом потрапити в інші світи, навіть у Новію, бо Діпорія мала зв'язок тільки з Землею.

Коротун Тревіліян ще до дня Читання був переконаний, що врешті-решт житиме на Новії, і в розмовах завжди говорив про це.

Джордж, пригнічений майбутньою величчю Тревіліяна і думкою про власну нікчемність, негайно, захищаючись, перейшов у наступ, а згодом хлопці ще й побилися у залі, де зібрали усіх восьмирічних дітей. Їх зупинив голос з гучномовця. Усі діти мали підходити до осіб в червоному, коли називатимуть їхні прізвища. Натопт дітей рідшав, струмками розтікаючись до людей у червоному.

Джорджа поставили в колону з незнайомими дітьми і всіх повели коридорами. Їм роздали невеличкі картки й застерегли, щоб не згубили. Джордж з цікавістю розглядав свою картку, якої ще не вмів прочитати. Його і ще чотирьох хлопчиків упустили до кімнати і наказали роздягатися. Вони швидко скинули свій новий одяг і стояли так, голі й маленькі, тремтячи швидше від хвилювання, ніж від холоду. Медичні працівники по черзі обстежували їх за допомогою якихось дивних приладів, кололи їм пальці, щоб узяти кров. Кожен лікар брав їхні картки і чорною паличкою вправно виводив на них акуратні рядки значків. Джордж пильно вдивлявся в них, але вони були так само незрозумілі. Потім дітям звеліли одягтися. Вони сіли на маленькі стільчики і знову чекали. Їх почали викликати по одному. Джорджа Плейтена назвали третім. Він зайшов у велику кімнату, захарашену страхітливою апаратурою з безліччю кнопок на прозорих панелях. Посеред кімнати стояв письмовий стіл, де сидів якийсь чоловік.

Це був лікар Ллойд. З картки він прочитав, що Джорджів батько – дипломований трубоукладач, мама Емі – дипломований спеціаліст з домашнього господарства, а Джордж народився 13 лютого і рік тому переніс інфекційне захворювання вуха. Хлопець підтвердив, що усе правильно. Тоді лікар спитав, чи хлопець хоче навчитися читати. Джордж сказав, що хоче. Лікар приклав якісь дротики до чола хлопця над кутиками очей. Він відчув дротики на скронях. Дзижчання линуло звідкись здаля. Наважившись, він повільно розплющив очі. Лікар сказав, що через 15 хвилин хлопець умітиме читати. Тоді лікар закрив голову хлопця іншим апаратом. Лікар сказав, що коли буде боляче, то треба Джорджеві потиснути на вимикач. Пізніше Джорджеві розповіли, що вимикач був несправжній і його давали дитині тільки для того, щоб вона почувала себе певніше.

Йому одягли на голову великий шолом. Три-чотири невеликі опуклості присмокталися до голови, але він відчув тільки легкий дотик, який одразу ж зник. Болю не було. І тоді, без будь-яких попереджень, його наче оповило грубою повстиною, відокремивши від буття. Він не чув власного тіла, зникли відчуття, весь довколишній світ, зостався тільки він сам і голос, що зринав із безодні й щось шепотів... шепотів... шепотів... Напружившись, він намагався почути й зрозуміти те невловиме, та між ним і шепотом лежала груба повстина. Потім з нього зняли шолома. Яскраве світло вдарило в очі. Відтепер хлопець умів читати.

Минув не один день, поки Джордж при звичаївся до своєї нової чудової здібності. Він так добре читав батькові, що Плейтен-старший не зміг утримати сльози і покликав родичів, щоб поділитися з ними радісною новиною.

У вісімнадцять років Джордж став смуглявим юнаком середнього зросту, однак завдяки худорлявості здавався вищим, ніж був насправді. А кремезний, широкоплечий

Тревіліян, нижчий за нього тільки на дюйм, і досі виглядав справжнім коротуном. Проте за останній рік він став дуже самолюбивим і нікому не дозволяв безкарно називати себе тим прізвиськом.

Друзі були у великій залі, де їх уже якось десять років тому збирали (і куди вони з того часу ніколи не ходили). Зібралось їх тут не так багато, як першого разу, і самі юнаки. Для дівчат визначили інший день. Джордж роззирнувся довкола. Цього разу система була інша, ніж у день Читання. Все відбувалося набагато повільніше, а інструкції їм роздавали вже надрукованими. Один по одному з кімнат виходили юнаки. Похмурі й, мабуть, непевні у своїх силах, вони збирали одяг і йшли до аналізатора по результати.

Нарешті викликали Джорджа: його прізвище засвітилося на табло. Коли він заходив до кімнати тестування, то був щасливий. Атож, щасливий! Лікар Зекері Антонеллі роздивлявся світлі маленькі клаптики плівки. Тоді він запитав, чи хлопець дійсно хоче стати програмістом. Джордж сказав, що думає, що впорається. Лікар Антонеллі відклав папери, роздратовано глянув на Джорджа і спитав, чи не сподівається хлопець потрапити на якусь з планет класу А. Хлопець пояснив, що уже читав книжки з програмування. Лікар сказав: "Хоч би як подобався фах, ви не здобудете його, якщо фізіологія мозку показує, що ви здібні для іншої діяльності".

До скронь Джорджеві приліпили дротики. Почулося дзижчання, і знову через мозок промайнули спогади десятирічної давності. Джорджеві руки похололи і зволожніли, серце шалено стугоніло. Хлопець жалів, що признався лікареві про прочитані книжки.

Він не помітив, коли з нього зняли дротики. Лікар наказав забрати одяг і йти до кімнати 15-С. Там чекатимуть папери і висновок лікаря. Джордж безпорадно силкувався вгадати, про що ж йому скажуть. Тепер він був переконаний, що стане чорноробом. Джордж дістався до дверей з номером 15-С. Його завели в пусту кімнату і залишили. На якусь мить він піднісся духом. Якби ця кімната була для чорноробів, тут, звичайно, вже сиділи б десятки юнаків.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу.

Зайшов літній сивоголовий чоловік, якого звали Сем Елленфорд. Лікар сказав хлопцеві, що його структура мозку показує, що він стане ніким, і в мозку є порушення. Лікар говорив, що інколи трапляється юнак, у якого інтелект не підходить для накладання будь-яких знань. Елленфорд сказав, що інтелект хлопця навіть вищий за середній, але, на жаль, це не має відношення до накладання знання на мозок. І взагалі, сюди завжди потрапляють розумні люди. Від цього дня Джорджем опікується планета, і він житиме з такими, як він. Ці слова громом вибухнули Джорджеві у вухах.

Джордж із жахом усвідомив, що плаче. Елленфорд відійшов в інший кінець кімнати і, немов замислившись про щось, відвернувся. Джордж переміг істеричне ридання, воно змінилося схлипуванням, і він затих. Він думав про батька, про маму, про друзів,

про Тревіліяна, про свою ганьбу...

Лікар сказав, що батькам усе пояснять. А там, куди його помістять, він матиме пільги. Йому дадуть книжки, і він вивчатиме усе, що забажає. Лікар знав, що Джордж уже читав книжки. Тому хлопець здогадався, що все так склалося саме через читання. Джорджа опанувала нестримна лютя. Він перейшов на крик. Елленфорд похитав головою і натиснув кнопку. В кімнату тихо зайшли двоє і наблизилися до Джорджа з обох боків. Хлопцеві вкололи снодійне.

Як і було обіцяно, про Джорджа піклувалися. Його оточили увагою і ставилися до нього добре, – Джорджеві здавалося, що він і сам би так повадився із жалюгідним, хворим кошеним. Йому сказали, що треба опанувати себе і знайти якийсь інтерес у житті. Потім пояснили, що більшість із тих, хто потрапляв сюди, спочатку теж упадали у відчай і що згодом усе влаштовується. Однак Джордж навіть не слухав їх.

Джорджа відвідав сам лікар Елленфорд. Як він сказав, що Джорджевих батьків сповістили, що їхній син поїхав виконувати спеціальне завдання.

Спершу Джордж відмовлявся від їжі, та йому впорскували поживні речовини через вени. Від Джорджа ховали всі гострі предмети і пильнували за ним. До нього підселили Хейлі Омейні. Нігерійцева флегматичність впливала заспокійливо.

Одного разу змучений нудьгою Джордж попросив книжку. Омейні приніс йому підручника з хімії, що ряснів малюнками. Слова короткі, написані великими літерами. Книжка для підлітків, і Джордж з усієї сили жбурнув її в стіну. Охоплений люттю, він ліг на ліжку і прикипів очима до стелі. Однак через годину, похмурий, підвівся, взяв книжку і почав читати. За тиждень він закінчив її і попросив іншу.

Джордж урешті погодився прогулятися по місцині, де вони мешкали. Звичайно, це не тюрма. Ні замкнених дверей, ні стін, ані охорони. Просто мешканцям нікуди було йти, та й годі! Навіть якимось приємно було побачити десятки подібних до себе людей. Тут їх жило 205 людей. Більшості з людей ще не було й тридцяти.

Омейні показав Джорджеві класи, де могли вчитися жителі Інтернату. Та вчилися вони так, як колись дуже давно: здобували знання по "крихті", хоч тепер усі знання закладали "в голову" відразу, за допомогою стрічок знань.

Наступного ранку Джордж попросив Омейні завести його до класу програмування. Джордж ходив на заняття. А ще йому доручили постійну роботу в парку, а крім того, коли надходила його черга, він прибирав і допомагав на кухні. Джорджа хвалили за старанність. Та їм не вдалося ввести його в оману. Все тут могло бути більш механізованим, юнакам навмисно загадували ручну роботу, щоб створити ілюзію доцільності існування, вселити віру, що діяльність їхня не даремна. Однак Джорджа годі було ошукати.

Їм навіть трохи платили. Ті гроші можна було витратити на деякі предмети розкоші, суворо визначені списком, чи відкладати для сумнівного використання в непевній старості. Джорджа не цікавили гроші, він їх навіть не рахував.

Минув рік. Джордж знову думав про те, що незабаром на Землі розпочнеться Олімпіада і молоді люди вступають у змагання, виборюватимуть першість у фаховому

вмінні, щоб дістати місця на нових планетах. Буде святкова атмосфера, хвилювання, останні новини про наслідки змагань. З'являться пихаті агенти-вербувальники з інших планет, що губилися в неосяжних космічних просторах. Переможців уквітчають славою, а на долю тих, хто зазнає поразки, випадуть слова розради. А Джордж сидів у Інтернаті для недоумків!

Джордж сказав Омейні, що йде звідси, адже те, що він тут – просто через те, що він не припав до душі лікареві Антонеллі. Наближався місяць Олімпіади, і він не міг дозволити, щоб цей травень минув марно. Якщо зараз Джордж нічого не зробить, то остаточно капітулює і залишиться тут назавжди.

Джордж сказав, що піде до найближчого аеропорту, а звідти до найближчого Олімпійського центру. Він зібрав свої речі, швидко рушив безлюдним коридором і вийшов в оповитий нічною імлою парк.

Він думав, що його затримують у парку, та його ніхто не зупиняв. У нічному ресторані Джордж запитав дорогу до аеропорту і чекав, що господар одразу ж викличе поліцію, але нічого такого не сталося. Джордж узяв скімер, щоб дістатися до аеропорту, і водій нічого не запитав.

Коли він приїхав до аеропорту, його серце стислося від болю. Адже він уявлення не мав, що таке зовнішній світ. Скрізь багато людей, людей з професіями. У ресторані під касою прикріплена пластмасова табличка з ім'ям господаря. Такий-то, дипломований кухар. У чоловіка, який керував скімером, були права дипломованого водія. Джордж зразу осягнув незавершеність свого власного імені, почувачи себе так, ніби з нього здерли шкіру.

Він купив квиток на літак до Сан-Франціско на третю годину ночі. Інші відлітали до великих центрів Олімпіади тільки вранці, а Джордж волів чекати якомога менше. Він улаштувався у гомінкій залі для пасажирів, вишукуючи очима полісменів. Та вони не з'являлися.

Джордж прибув у Сан-Франціско ще до полудня, і гамір міського життя приголомшив його. Він ніколи не бачив такого великого міста, а за останні півтора року звик до тиші й спокою. До того ж був місяць Олімпіади. В аеропорту було встановлено Олімпійські стенди, біля них зібралися великі натовпи. Кожній основній професії відводився окремий стенд, на якому зазначалася адреса тієї Олімпійської зали, де цього дня проводили змагання за фахом, потім перелічувалися абітурієнти з зазначенням місця їхнього народження і називалася планета-замовник, якщо така була.

Джордж механічно йшов уздовж стендів, тримаючись самого краю натовпу. На стенді "Металурги" було ім'я Арманд Тревіліян, а поруч стояла точна назва їхнього рідного міста. Тревіліян мав змагатися за політ у Новію, про яку так мріяв.

Хлопець пішов за адресою, де мав змагатися його товариш. У черзі Джордж почув голос якогось чоловіка. Той питав, чи Джордж стоїть у черзі. Джордж відвернувся, не відчуваючи ніякого бажання продовжувати розмову. В душі спалахнув біль і роздратування проти тих, хто любив встромляти свого носа у чужі справи. Раптом його

осіяла нова думка. Чи не вдарили на сполох в Інтернаті, помітивши його зникнення? Джордж розслабився і спробував прибрати байдужого вигляду, однак не відчув себе в більшій безпеці. Тепер він уже був у вестибюлі. Джордж ступив у залу з рядом людей і пройшов якнайдалі вперед.

Він був прикро вражений, помітивши поруч із собою того самого сивого чоловіка. Швидко відійшовши, спробував заспокоїтися. Зрештою, цей чоловік стояв у черзі за ним. Сивий не звернув на нього ніякої уваги, якщо не зважати на таємну посмішку, що промайнула на його обличчі. От-от мала вже розпочатися Олімпіада. Джордж підвівся, щоб подивитися, чи зможе відшукати Тревіліяна.

Джордж вивчив програму, знайдену в спеціальному заглибленні бильця свого крісла, і надибав прізвище Тревіліяна. Той значився під номером дванадцять, та, на жаль, його місце було в іншому кінці зали.

Джорджеві було цікаво, як покаже себе Тревіліян. Почуття відповідальності спонукало вірити в Тревіліянів успіх, проте щось мучило його, народжувало обурення і протест. Як же так: він, Джордж, людина без професії, сидить тут звичайним глядачем, а там Тревіліян, дипломований металург по кольорових металах, учасник змагань. Цікаво, чи брав Тревіліян участь в Олімпіаді у перший рік після здобуття фаху. Інколи люди так роблять, якщо були особливо певні в собі або поспішали. Але тут крився певний ризик. Якщо Тревіліян виступав у змаганнях вдруге, він, мабуть, не досяг значних успіхів.

В ложу посеред довгої частини залу заходили люди, одягнені в кольори планети Новії, і саме слово "Новія" спалахнуло на головному табло, навислому над ложею. Новія – планета класу А з великим населенням, з високорозвиненою цивілізацією, може, найвищою у всій Галактиці. Кожен землянин мріяв колись жити в такому світі, як Новія, або принаймні щоб хоч його діти жили там.

Диктор сказав, що зараз відбудеться Олімпіада і зачитав програму. Прізвища, назви міст, звідки прибули учасники, рік здобуття освіти. Глядачі зустрічали кожне ім'я радісними вигуками, а коли серед учасників називали жителів Сан-Франціско, здіймався неймовірний гамір.

Дійшла черга до Тревіліяна, і Джордж несподівано для себе скажено заволав, замотиляв руками. Та ще більше його здивувало, що сивий чоловік, який сидів поруч із ним, поведився так само. Джордж не міг приховати свого подиву, а сусіда нахилився до нього і напружив голос, щоб перекричати шум: "Тут немає нікого з мого рідного міста. Я вболіватиму за ваше. То ваш знайомий?". Джордж сказав, що ні.

Кожний учасник змагання отримав по бруску сплаву з кольорових металів невідомого складу і повинен був визначити метали за допомогою різних пристроїв.

Джордж стежив за подіями пожадливо, як і всі. Його погляд перебігав від одного учасника до другого. Він бачив, як один з них, вправно орудуючи якимось маленьким інструментом, зняв кришку зі свого мікроспектрографа; як інший вп'явся очима в екран апарата; як третій спокійно вкладав свій брусок у затискувач праворуч і як четвертий регулював верньєр, причім так обережно, що здалося, ніби він застиг у

повній нерухомості. Тревіліян, як і решта учасників, був увесь у роботі. Джордж не мав змоги визначити, як ідуть його справи.

Та переможцем Тревіліян не став. То був його крах.

Джордж подерся через натовп до дверей, з яких мали вийти учасники змагання, і знайшов тут уже багацько людей. Це були родичі, які плакали (від щастя чи горя – залежно від обставин). Були тут і дівчата, що сподівалися привернути до себе увагу переможця, який майже напевно вирушить на Новію. Коли вийшов Тревіліян, тут уже майже нікого не залишилося. (Джорджеві чомусь здалося, що той не поспішав виходити, очікуючи слухного моменту). В його суворо стиснених губах була сигарета. Опустивши очі, він повернувся, щоб піти. Тревіліян анітрохи не зістарився і залишився тим самим Тревом, яким бачив його Джордж востаннє.

Джордж покликав Тревіліяна. Той питав, де був Джордж. Тревіліян сказав, що перемогу постійно здобувають хлопці з великих міст, бо вони здобувають освіту по стрічках, якими забезпечують великі міста. По найкращих з тих, які існують. І в Тревіліяна не було таких знань. Але Джордж сказав, що хлопець міг решту необхідних знань здобути з книжок. "Ти що, смієшся? — сказав Тревіліян. — Тобі це здається кумедним? Невже ти гадаєш, що я можу прочитати яку-небудь книжку і запам'ятати достатньо, щоб зрівнятися з кимось, хто справді знає". Тревіліян був такий злий на Джорджа, що почав розпитувати, який же він фах отримав. Хлопців почали битися, їх розтягнув полісмен. Джордж налякався полісмена. У Джорджа попросили документи. Та хлопця врятував той дивний сивий чоловік. Він сказав, що Джордж – його гість. Він показав полісменові маленьку картку, той одразу ж відступив назад.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу.

Джордж дозволив тому чоловікові супроводжувати себе до скімера. Однак перед тим як сідати, зупинився, подякував і сказав, що він не його гість. Чоловік відрекомендувався: Ладислас Інженеску, дипломований історик. І Джордж, який зовсім не довіряв ні цьому Інженеску, ні самому собі, опинився у скімері. Він вирішив було вилізти, та вони вже піднялися в повітря.

Джордж уже майже забув, що головна мета його прибуття до Сан-Франціско – розшукати не Тревіліяна, а кого-небудь, досить впливового, щоб домогтися перегляду його здібностей для здобуття освіти. Такою людиною міг бути й цей Інженеску. І він сам натрапив на Джорджа. "Все може скластися дуже вдало"... Проте ця думка здалася Джорджеві не дуже переконливою. На душі було муляко. Під час недовгого польоту Інженеску вів спокійну розмову. Він показав Джорджеві найцікавіші в місті місця, поділився згадками про минулу Олімпіаду, на якій був присутній. Джордж слухав не уважно, хмикаючи у паузах щось незрозуміле. Він з хвилюванням стежив, куди летить скімер.

Інженеску запросив хлопця до себе в готель. Чоловік сказав, що його щось зацікавило в Джорджеві. Адже чоловік цікавиться соціологією. Інженерку сказав, що

раніше не було освіти, у всякому разі, того, що ми зємо освітою. Джордж сказав, що знає, що люди колись вчилися по книжках.

Чоловік розповідав, що колись, чотири, п'ять тисяч років тому, людство було прикуте до поверхні Землі. Навіть на той час воно досягло досить високого рівня технічного розвитку, а населення зросло настільки, що будь-які технічні несправності призвели б до масового голоду й хвороб. Для того, щоб не знижувався рівень техніки і вона рухалася вперед у ногу із зростом населення, треба було готувати все більше й більше інженерів і вчених. Проте, зважаючи на розвиток науки, на їхнє навчання потребувалося все більше й більше часу. Коли ж уперше було відкрито способи міжпланетних, а потому й міжзоряних польотів, ця проблема стала ще гостріша. Фактично через нестачу належно підготовлених фахівців людство довго не могло посправжньому колонізувати планети за межами Сонячної системи. Злом настав, коли люди змогли відразу вкласти в мозок значну кількість, так би мовити, готових знань. Відтак стало можливим випускати тисячі й мільйони фахівців, і люди почали "Заповнення Всесвіту". Зараз у Галактиці півтори тисячі заселених планет і заселенню наступних не видно кінця. Земля експортує стрічки освіти, що дають змогу готувати фахівців низької кваліфікації, і це гарантує єдність культури для всієї Галактики. Так, наприклад, завдяки стрічкам, які навчають читати, всі люди говорять однією мовою... Джорджа здивувало, що колись було сотні мов.

Чоловік вів далі. Без такої системи освіти було б неможливо колонізувати планети інших сонячних систем. Інженеску сказав, що соціологи вивчають суспільство, а суспільство складається з людей. Але люди – не машини. Фахівці в галузі природних наук працюють з машинами. Щоб збагнути машину, треба оволодіти обмеженим обсягом знань, і ці фахівці знають про неї все. Більше того, всі машини даного виду майже однакові, так що кожна машина окремо не становить для них особливого інтересу. Але ж люди... вони настільки складні й так відрізняються один від одного, що соціолог ніколи не знає про них усе чи хоча б значну частину того, що можна про них знати. Щоб опанувати свою спеціальність, він повинен постійно вивчати людей, надто незвичайних особин. "Таких, як я", — байдуже промовив Джордж. Історик сказав, що хоче вивчати Джорджа, і якщо він вскочив у халепу, то отримає допомогу.

В Джорджевім мозку вирували думки – вся ця розмова про людей і колонізацію, що стала можливою завдяки освіті. Неначе хтось розтрощив його тверді переконання й безжалісно жбурляв у всі боки їхні уламки.

Джордж попросив влаштувати йому побачення з якоюсь офіційною особою з Новії. Усім своїм виглядом Інженеску виказав неабиякий подив. Врешті, Інженеску сказав, що може по відеофону влаштувати таку зустріч.

На екрані з'явився новіанин. Він був смуглявий, темне волосся хвилю. Мав тонкі чорні вуса і клинцювату борідку, яка вкривала лише одну половину обличчя. Зате друга була гладенькою, наче з неї назавжди видалили рослинність.

Новіанин не бачив Джорджа, який перебував за полем зору відеофону, і Джорджеві від цього було тільки легше. Йому потрібен був якийсь час, щоб заспокоїтись.

Історик і новіанин говорили про освіту. Новіанин сказав, що мусить купувати на землі кожного року нових металургів, оскільки попередні не мають тих знань, що попередні, адже з'являються нові винаходи і за ними треба встигати. І це все нагадує замкнене коло. Згодом новіанин спитав, чого хотів історик. І той сказав, що один хлопець хоче поговорити.

Джордж захвилювався. Він не знав, що говорити. Але раптом вийшов і сказав, що знає, як розірвати замкнене коло освіти, як Новія може обійтись без Земного інтелектуального ринку. Для цього треба створити свою власну систему освіти, без стрічок знань.

На екрані тепер було багато облич. Чоловіки і жінки пхалися одне перед одного, щоб подивитися на Джорджа. Їхні обличчя відбивали найрізноманітніші відтінки втіх і цікавості. Інженеску тепер сидів у кутку й спостерігав за хлопцем широко розкритими очима.

Джордж розповів, що був на змаганнях металургів. Там був його друг, і йому дуже не пощастило, тому що учасникам дали апарати Бімена, а він здобув тільки Хенслерову освіту, очевидно, застарілої моделі. Але друг знав до Олімпіади, що знадобиться знайомство з апаратом Бімена. А щоб розібратися в цьому апараті, потрібно було засвоїти всього декілька фактів, ще трохи додаткових відомостей і, можливо, трохи практики. Якщо врахувати, що на терезах була мета всього життя, він міг би впоратися. Новіани дивувалися: як можна обійтись без нової стрічки знань. Джордж сказав, що стрічки нічого не варті. Вони вчать надто багатьох речей і надто безболісно. Людина, яка отримує знання з їхньою допомогою, не уявляє, як можна вчитися інакше. Її знання застигають у тому вигляді, в якому вона бере їх зі стрічки. А якби замість того, щоб напихати людину стрічками, її примусили з самого початку вчитися, так би мовити, вручну, вона звикла б вчитися самотужки й продовжувала б навчання далі. Хіба це не розумно? А коли звичка буде добре розвинена, людині можна дати трохи знань через стрічку, щоб заповнити прогалини чи уточнити деякі деталі. А далі вже вона вчитиметься самостійно.

Хлопець сказав, що знання треба здобувати з книжок, думаючи. І навіть вчитися читати можна старим методом. "Щоб із самого початку виробити звичку до самостійних знань?" — запитав новіанин. "Так, так", — радісно підтвердив Джордж; цей чоловік вже почав розуміти його.

Новіанин запитав Джорджа, як він думає: скільки Джорджеві потрібно часу, щоб стати металургом, не використовуючи стрічок освіти. Хлопець сказав, що, приблизно, п'ять років. Новіанин сказав, що весь цей час людину, яка так вчитиметься, треба годувати, забезпечувати житлом і грошми. Джордж сказав, що за цей час людина стане досвідченим ученим, і засвоєння нових деталей буде для неї питанням днів. Але найголовніше — така людина зможе придумати щось нове, на що нездатна людина, яка здобула освіту за допомогою стрічок. Люди зможуть мислити оригінально. Здавалося, хлопець усі переконав. Та чомусь новіанин сказав, що ідея хлопця йому не подобається. Він вимкнув зв'язок. Хлопець зовсім розчарувався. Він хотів довести Інженеску, що

його ідея гарна. Старий, виявилось, знав, як звати хлопця. Це викликало у Джорджа підозру. Він кинувся тікати. Він розчахнув двері і був схоплений двома полісменами. Попри все збудження Джордж відчув дотик шприца якраз під щелепою. І все скінчилося. Останнє, що лишилося в пам'яті, було обличчя Інженеску, який зі співчуттям дивився на нього.

Коли Джордж розплющив очі, то побачив білу стелю. Він згадав, що сталося. Але згадав так нечітко, наче все відбувалося з кимось іншим. Джордж не знав, як довго він так лежав, дослухаючись до плину своїх думок. Над ним стояв Омейні. Джордж заснув. Потім знову прокинувся. Свідомість його прояснювалася. Біля ліжка, читаючи, сидів Омейні, та як тільки Джордж відкрив очі, Хейлі відклав книжку. Джордж з зусиллям сів.

Омейні розповів, що Джордж був весь час під наглядом, відколи пішов з інтернату. В інтернаті хотіли непомітно скерувати Джорджа до Антонеллі і дати нагоду виговоритися. А ще – дізнатися, чи Джордж вміє оригінально мислити.

Омейні розказав, що люди вміють аналізувати інтелект і визначати, що ця людина може стати пристойним архітектором, а та – хорошим теслярем. Однак не вміють визначити, чи здатна людина до оригінального творчого мислення. Це надто делікатна галузь. Є деякі кустарні методи, що дозволяють визначити тих, хто, можливо, має такий талант. Про цих людей доповідають у день Читання, як, наприклад, повідомили про Джорджа. За дуже приблизними підрахунками, таким чином сповіщають про одну людину з десяти тисяч. У день Освіти цих людей перевіряють знову, і виходить, що в дев'яти випадках з десяти тривогу зчинили помилково. Тих, хто залишається, направляють у такі установи, як ця.

Джордж запив, чому ж йому відразу про це не сказали, чому ніхто про це не знає. І тоді Омейні сказав, що коли б усі це знали, то вважали би себе невдахами, порівняно з тими вибраними. Так чи інак, кожен посідає своє місце в суспільстві. Це необхідність.

Виявилось, що Джордж пройшов останнє випробування. Бо навіть після відсіву в день Освіти дев'ять чоловік із десяти, що потрапили сюди, виявляються не зовсім підходящими для творчості, й нема такого апарата, який допоміг би вирізнити з цієї десятки того єдиного, хто потрібен. Цей десятий повинен виявитися сам.

Метод жорстокий, зате себе виправдовує. Омейні сказав: "Не слід казати людині: "Ти можеш винаходити нове. Тож-бо, твори". Набагато розумніше зачекати, поки вона сама мовить: "Я можу творити і творитиму, хочете ви цього чи ні"". І вів далі: "Таких людей, як ти, Джордже, десять тисяч, і вони сприяють технічному прогресові півтори тисячі світів". Ті, що були в Інтернаті, але не виправдали себе, отримують освіту за допомогою стрічок і стають соціологами. Інженеску – один з них. Омейні виявився дипломованим психологом. Омейні та Інженеску становили, так би мовити, другий ешелон.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу.